

Seleucia

Sayı VII - 2017

Olba Kazısı Serisi

Seleucia VII

Olba Kazısı Serisi

Seleucia editörler kurulu, destekleri için Mersin Bölge Sulama Kooperatifleri Birliđi Başkanı Ersin Akdoğan'a Őukranlarını sunar.

The Editorial Board of *Seleucia* expresses their gratitude for the support of the President of the Irrigation Cooperatives' Union of Mersin Region, Mr. Ersin Akdoğan.

Seleucia VII

Olba Kazısı Serisi

Seleucia, uluslararası hakemli dergidir ve her yıl Nisan - Mayıs ayında bir sayı olarak basılır. *Seleucia* Dergisi, Sayı VI - 2016'dan itibaren ULAKBİM'de taranmaktadır. Yollanan alışmalar, giriş sayfalarında belirtilen yazım kurallarına uygunsa yayınlanır, çalışması yayınlanan her yazar, çalışmanın baskı olarak yayınlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını *Seleucia* yayınına devretmiş sayılır. *Seleucia* kopya edilemez ancak dipnot referans gösterilerek yayınlarda kullanılabilir.

Seleucia, uluslararası hakemli dergidir ve her yıl Nisan - Mayıs ayında bir sayı olarak basılır. Yollanan çalışmalar, 7. sayfada belirtilen yazım kurallarına uygunsa yayınlanır, çalışması yayınlanan her yazar, çalışmanın baskı olarak yayınlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını *Seleucia* yayınına devretmiş sayılır. *Seleucia* kopya edilemez ancak dipnot referans gösterilerek yayınlarda kullanılabilir.

Seleucia Dergisi, Sayı VI - 2016'dan itibaren ULAKBİM'de taranmaktadır.

Editörler

Emel Erten
Diane Favro
Murat Özyıldırım
Tuna Akçay

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Halit Çal
Prof. Dr. Çiğdem Dürüşken
Prof. Dr. Efrumiye Ertekin
Prof. Dr. Emel Erten
Prof. Dr. Diane Favro
Prof. Dr. Turhan Kaçar
Prof. Dr. Gülgün Köroğlu
Prof. Dr. Erendiz Özbayoğlu
Prof. Dr. Aygül Süel
Prof. Dr. Harun Taşkıran
Prof. Dr. Fikret K. Yegül
Doç. Dr. Sedef Çokay-Keççe
Doç. Dr. Sema Sandalcı
Doç. Dr. Hacer Sibel Ünalın
Yrd. Doç. Dr. Figen Çevirici-Coşkun
Yrd. Doç. Dr. Merih Ereğ
Yrd. Doç. Dr. Deniz Kaplan
Yrd. Doç. Dr. Fikret Özbay
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Murat Özgen
Yrd. Doç. Dr. Muammer Ulutürk
Öğr. Gör. Dr. Tuna Akçay
Dr. Vujadin Ivanisevic

Seleucia
Olba Kazısı Serisi VII
Sayı: 7

ISSN: 2148-4120

Kapak Tasarım

Tuna Akçay

Yazışma Adresi

Okt. Murat Özyıldırım
Mersin Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü, Çiftlikköy Kampüsü, 33343,
Mersin - Türkiye
Tel: 00 90 324 361 00 01 - 4735
E – posta: muratozyildirim@mersin.edu.tr

Adres

Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd. Şti.
Yeni Çarşı Caddesi, No: 52
Galatasaray, Beyoğlu, 34433, İstanbul
Tel: 0212 249 59 02
www.homerbooks.com
e-mail: homer@homerbooks.com

Baskı

Dijital Düşler Basım San. Ve Tic. A.Ş.
Nato Cad.Çınarlı Sok. No: 17
34418 Seyrantepe/Kağıthane
0212 279 64 44
Sertifika No: 12922

Dağıtım

Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd. Şti.
Yeni Çarşı Caddesi, No: 52
Galatasaray, Beyoğlu, 34433, İstanbul
Tel: 0212 249 59 02

Seleucia | Sayı 7 | Nisan - Mayıs 2017

Olympos Kazılarında Bulunan Aydınlatma Gereçleri

Lighting Devices from Olympos Excavation

B. Yelda Olcay Uçkan - Muradiye Öztaşkın

11

Arkeolojik Kazılar Işığında Olba Tiyatrosu: Ön Sonuçlar

The Preliminary Results on the Olba Theater in the Light of Archaeological Excavations

Emel Erten - Deniz Kaplan

29

Olba Manastırı Kuzey Kilisesi'nden (Diakonikon) Bizans Dönemi *Opus Sectile* Taban Döşemesi

The Opus Sectile Floor of the Diaconikon of the Northern Church - Monastery of Olba

Murat Özyıldırım - Yavuz Yeğin

47

Olba'da Bulunan Sikkeler Işığında Kentin Erken Yerleşim Tarihi

The Early History of Olba in the Light of Coin Finds

Tuna Akçay

69

Olba Tiyatro Kazısı Cam Kadeh Buluntuları

Glass Goblet Finds from Olba Theater Excavations

Emel Erten - Emine Akkuş Koçak

89

Olba Kazısı'nda Ele Geçen Hellenistik Dönem'e Ait Bir Sepet Kulplu Amphora Parçası

Hellenistic Basket Handled Amphora Fragment from Olba Excavations

Erkan Alkaç

113

Sikke Buluntuları Bağlamında Olba'da II. Constantius Dönemi

Olba During the Reign of Constantius II in the Context of Coin Finds

Emel Erten

129

Klazomenai Karantina Adası Kuzey Yamacı Kazılarında Ele Geçen Oturan Çıplak Genç Kız Figürinleri

Sedantary Naked Young Female Figurines Obtained From The Excavations In The North Slope of Klazomenai Karantina Island

Aslıhan Özbay

147

Karabel Asarcık'taki Sion Manastırı Mezar Odası ve Bizans Lahitleri

The Burial Chamber and Early Byzantine Sarcophagi in the Sion Monastery at Karabel Asarcık

Bülent İşler

161

Mimari Plastik Veriler Işığında Erken Bizans Döneminde Side'de Sütunlu

Caddelerin Onarımı

The Repairs of the Early Byzantine Colonnaded Streets of Side in the Light of Architectural Decoration Finds

Şener Yıldırım

187

Karantina Adası Kuzey Yamacı Kazıları Stratigrafik Değerlendirmesi ve Hellenistik Dönem Pişmiş Toprak Figürinler

Klazomenai Karantina Island North Slope Excavation Stratigraphy and The Terracotta Figurines Of The Hellenistic Period

Fikret Özbay - Aslıhan Özbay

207

Erken Hıristiyanlık Döneminde Zephyrion/Zephyrium

Zephyrion/Zephyrium in Early Christian Period

Murat Özyıldırım - Muzaffer Yılmaz

225

Erken Hıristiyan Literatüründe Yahudiler ve Anti-Semitizm

Jews And Anti-Semitism in Early Christian Literature

Ulaş Töre Sivrioğlu

235

Zeus Labraundos Kutsal Alanı Su Kompleksi Kazıları Cam Buluntuları

Glass Finds from Water Complex in the Sanctuary of Zeus Labraundos

Ömür Dünya Çakmaklı

279

Tripolis'teki 6 No.lu Kaya Mezarı

Rock-cut Tomb Number 6 in Tripolis

Sabri Arıcı - AYTEKİN ERDOĞAN

297

Seyitömer Höyük Hellenistik Dönem

Balık Tabakları

Hellenistic Fish Plates from Seyitömer Höyük

Figen Çevirici Coşkun

325

Aşağı Salat Höyüğü'nden Cam At

Rhytonu

A Glass Horse Rhyton From Aşağı Salat Höyük

S. Yücel Şenyurt - Emel Erten - İLKAY AKLAN

345

Kuva-yi Milliye Müzesi'nden Bir Grup

Gümüş Venedik Sikkesi

A Group Of Silver Venetian Coins From The

Kuva-yi Milliye Museum

Ceren Ünal

363

Direkli Mağarası Epi-paleolitik Dönem

Yaşamsal Alan Düzenlemeleri Üzerine Bir

Değerlendirme

An Assessment on The Arrangement of The

Living Areas in the Epi-paleolithic Period of

Direkli Cave

Cevdet Merih Erek

377

Orta Aras Havzası'nda Bir Orta Tunç Çağı

Kalesi: Çalgüney

A Middle Bronze Age Castle in Middle Aras

Basin: Çalgüney

Ayhan Yardımcıel - Emine Gizlenci

397

Olba Akropolisi Kuzey Kule Kazısından Ele Geçen Karbonize Ahşap Malzemenin

Anatomik Analizi

Anatomical Analysis of Carbonized Wood

Material Obtained from Olba Acropolis North

Tower Excavation

Barbaros Yaman - Ali Akın Akyol - Emel Erten

411

Olba Kazısı Tiyatro Seramik Buluntuları

Arkeometrik Çalışmaları

The Archaeometric Research on the Pottery Finds

from the Theater at Olba

Ali Akın Akyol - Safiye Aydın

421

Kitap Tanıtımı

Book Review

Ömer Özyiğit'e Armağan – Studies in

Honour of Ömer Özyiğit

Emel Erten

439

Kudüs: Bir Şehrin Biyografisi

Murat Özyıldırım

447

PRAEFATIO

Editörler kurulu olarak *Seleucia*'nın yedinci sayısını (2017) sizlere sunmaktan mutluluk duymaktayız. Ayrıca, dergimizin TÜBİTAK'a bağlı ULAKBİM tarafından TR indeksinde bilimsel dergi olarak 6. sayısından (2016) başlayarak taranmaya hak kazanmış olması hepimiz için gurur kaynağı olmuştur. Bu başarıyı yazarlarımıza, dostlarımıza, Homer Kitabevi'nin katkılarına ve aynı zamanda Olba kazı ekibine borçluyuz.

Geniş bir zaman dilimine ait malzeme ve sonuçları içeren *Seleucia*'nın bu yılki yedinci sayısını da beğeneceğinizi ümit etmekteyiz. Alışlageldiği gibi, bu sayıda da Olba kazılarına ait malzemenin de tanıtıldığı birçok makale yer almaktadır.

Seleucia'nın yedinci yılında yayın hayatını sürdürmesinde katkıları olan yazarlarımıza, okuyucularımıza, bizi destekleyen dostlarımıza, Homer Kitabevi'ne ve değerli sahibi Ayşen Boylu ve dergimizin yayına hazırlanmasında sabır ve özveriyle çalışan Sinan Turan'a teşekkürlerimizi sunarız.

Editörler:

Prof. Dr. Diane Favro

Prof. Dr. Emel Erten

Okt. Murat Özyıldırım (MA)

Dr. Tuna Akçay

PREFACE

The editorial board is glad to present the seventh issue (2017) of *Seleucia* and proud to announce that our journal was recognized by ULAKBİM of the Scientific and Technological Research Council of Turkey (TÜBİTAK) as a TR Index Scientific Journal starting from the sixth issue (2016). We owe this success to our contributors, friends and Homer Books as well as the archaeological excavation team of Olba.

We hope you would be interested in and enjoy the seventh issue of *Seleucia* containing articles presenting material and results from a large scope of time. As usual, in this issue you will find a number of articles that will present the material from Olba excavations.

We wish to express our gratitude for our contributors, friends and Homer Books and its owner Ayşen Boylu and Sinan Turan for their patient and considerate manner during the preparation of our journal.

Editors:

Prof. Dr. Diane Favro

Prof. Dr. Emel Erten

Okt. Murat Özyıldırım (MA)

Dr. Tuna Akçay

Olba Kazısı Serisi

Seleucia

Makale Başvuru Kuralları

Seleucia, Olba Kazısı yayını olarak yılda bir sayı yayınlanır. Yayınlanması istenen makalelerin en geç Şubat ayında gönderilmiş olması gerekmektedir. *Seleucia*, arkeoloji, eski çağ dilleri ve kültürleri, eski çağ tarihi, sanat tarihi konularında yazılan, daha önce yayınlanmayan yalnızca Türkçe, İngilizce çalışmaları ve kitap tanıtımlarını yayınlır.

Yazım Kuralları

Makaleler, Times New Roman yazı karakterinde, word dosyasında, başlık 12 punto, baş harfleri büyük harf, metin 10 punto, dipnot ve kaynakça 9 punto ile yazılmalıdır. Çalışmada ara başlık varsa, bold ve küçük harflerle yazılmalıdır. Türkçe ve İngilizce özetler, makale adının altında 9 punto olarak ve en az iki yüz sözcük ile yazılmalıdır. Özetlerin altında İngilizce ve Türkçe beşer anahtar sözcük, 9 punto olarak “anahtar sözcükler” ve “keywords” başlığının yanında verilmelidir.

- Dipnotlar, her sayfanın altında verilmelidir. Dipnotta yazar soyadı, yayın yılı ve sayfa numarası sıralaması aşağıdaki gibi olmalıdır.
Demiriş 2006, 59.
- Kaynakça, çalışmanın sonunda yer almalı ve dipnottaki kısaltmayı açıklamalıdır.

Kitap için:

Demiriş 2006 Demiriş, B., Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı, Ege Yay., İstanbul.

Makale için:

Kaçar 2009 Kaçar, T., “Arius: Bir ‘Sapkın’ın Kısa Hikayesi”, Lucerna Klasik Filoloji Yazıları, İstanbul.

- Makalede kullanılan fotoğraf, resim, harita, çizim, şekil vs. metin içinde yalnızca (Lev. 1), (Lev. 2) kısaltmaları biçiminde “Levha” olarak yazılmalı, makale sonunda “Levhalar” başlığı altında sıralı olarak yazılmalıdır. Bütün levhalar, jpeg ya da tift formatında 300 dpi olmalıdır. Alıntı yapılan levha varsa sorumluluğu yazara aittir ve mutlaka alıntı yeri belirtilmelidir.
- Latince - Yunanca sözcüklerin yazımında özel isimlerde; varsa Türkçe ek virgülle ayrılmalı, örneğin; Augustus’un, cins isimler italik yazılmalı, varsa Türkçe ek, italik yapılmadan sözcüğe bitişik yazılmalıdır, örneğin; *caveanın*.
- Tarih belirtilirken MÖ ve MS nokta kullanılmadan, makale başlıkları ile yazar ad ve soyadlarında sadece baş harfler büyük harf olarak yazılmalıdır.

Olba Excavations Series

Seleucia

Scope

Seleucia is annually published by the Olba Excavations Series. Deadline for sending papers is February of each year. *Seleucia* features previously unpublished studies and book reviews on archaeology, ancient languages and cultures, ancient history and history of art written only in Turkish or English.

Publishing Principles

Articles should be submitted as word documents, with font type Times New Roman, font sizes 12 points for headings (first letters should be capitalized), 10 points for text, and 9 points for footnotes and references. Abstracts written in both Turkish and English should appear below the name of the article, should be of size 9 points and the minimum word count is 200 words. Below the abstracts, a minimum of 5 keywords for both languages should be included (of size 9 points) below the headings “anahtar sözcükler” and “keywords”.

- Footnotes should be given under each page. The ordering of author surname, year of publication and page number should be as follows:
Demiriş 2006, 59.
- The reference list should appear at the end of the study and should explain the abbreviation given in the footnote.

Book format:

Demiriş 2006 Demiriş, B., Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı, Ege Yay., İstanbul.

Article format:

Kaçar 2009 Kaçar, T., “Arius: Bir ‘Sapkın’ın Kısa Hikayesi”, Lucerna Klasik Filoloji Yazıları, İstanbul.

- Photographs, pictures, maps, drawings, figures etc. used in the article should be referred to in the text as (Fig. 1), (Fig. 2) as abbreviations, and an ordered list of these items should appear at the end of the article under the heading “Figures”. All figures should be in JPEG or TIFF format with 300 dpi. If there are figures cited, the responsibility lies with the author and citation should be explicitly given.

Zeus Labraundos Kutsal Alanı Su Kompleksi Kazıları Cam Buluntuları

Ömür Dünya Çakmaklı*

Öz

Çalışmamız, Karia Bölgesi'nde Zeus Labraundos kutsal alanında 2013 yılında tespit edilen ve aynı yıl kazı çalışmalarına başlanan "Su Kompleksi" yapısından ele geçen cam buluntuları konusundadır. Söz konusu cam buluntular yapının karakterini ortaya koymaya yetecek niceliktedir.

Yapıda halen kazı çalışmaları devam etmekle birlikte mevcut çalışmalar yapının ilk yapımının MS1. yüzyılda ve kullanımının Bizans Dönemi içlerine kadar sürdüğünü belgelemiştir. Bu belgelemeye paralel olarak cam buluntu grupları da Erken Roma döneminden (MÖ 1. yüzyıl – MS 1. yüzyıl) Erken Bizans Dönemine (MS 5. yüzyıl- 7. yüzyıl) uzanan kronolojik bir yelpazenin ürünlerinden oluşmaktadır. Bunlar içinde tipolojik açıdan son derece karakteristik örnekler bulunduğu gibi hem bölge açısından hem de tüm buluntu merkezleri açısından tekil örnekler de söz konusudur.

Anahtar Kelimeler: Labraunda, Roma Dönemi, Bizans Dönemi, Roma Dönemi Camı, Cam.

Glass Finds from Water Complex in the Sanctuary of Zeus Labraundos

Abstract

This study is about the finds of glass obtained from the "Water Complex" which has been excavated since 2013, at the site of Labraunda located in Caria. Even though the current study is a preliminary report, the number

* Yrd. Doç. Dr. Ömür Dünya Çakmaklı, Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Balıklar Kayası Mevkii, Demir Çelik Kampüsü, Karabük. E-posta: odcakmakli@karabuk.edu.tr. Desteklerini ve yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen değerli Hocam Prof. Dr. Emel Erten'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

of glass finds from the building finds of glass are quantitatively so rich that the main characteristics of the Water Complex can be revealed.

The excavation work of the complex is still ongoing and the current studies point out the origins of the building go back to the AD 1st century. It was stated that the building was functioned until the Middle Byzantine Period. The glass finds from the complex belong to the period starting from the Early Roman Imperial (1st century BC –1st century AD) up to the Early Byzantine (5th century AD – 7th century AD). The glass finds compose of characteristic and unique examples.

Keywords: Labraunda, Roman Period, Byzantine Period, Roman Glass, Glass.

Giriş

Sahip olduğu coğrafi konumun getirisi olarak kültürler arası geçiş noktası ve ekonomik anlamda önemli limanların sahibi olan Karia, Güneybatı Anadolu’da, Doğu Akdeniz’in en hareketli ilişkilerine sahip bölgelerinden biridir. Labraunda ise Karia pantheonunun ana tanrılarında biri olan Zeus Labraundos’a adanan tapınağı ile bölgenin en önemli kutsal yerlerinden biri olmasının yanında Kariyalı seçkin yöneticilerin merkezi ve toplanma alanlarındandır.

Labraunda’daki “Su Kompleksi” güney teras duvarına paralel konumda, temenos dışında kalan su toplama ve dağıtma mekanizmasına sahip hidrolik fonksiyonlu bir yapı kompleksidir. Halen kazı çalışmaları devam eden adı geçen yapı kompleksinin “alt” ve “üst olmak üzere iki terasının sınırları ortaya çıkartılarak, ilk inşaat tarihi duvar örgüsünün özellikleri ve harç analizleri yardımı ile MS 1. yüzyıl olarak belirlenmiştir¹. 2013 yılında başlayan ve devam eden kazı çalışmaları Su Kompleksi’nin bulunduğu alanın ilk yapımı sonrasındaki süreçlerde farklı kullanım amaçları ile değerlendirildiğini göstermiştir. Örneğin, 2014 yılında tespit edilen bir fırın yapısı alanın MS 3. yüzyıl dolaylarında atölye işlevine kavuştuğunu kanıtlamıştır². Kompleks son kul-

1 Madrid Institute of Geosciences – IGEO- çatısı altında yürütülen “Comparison of Roman Mortars in Spain and Turkey / İspanya ve Türkiye’deki Roma Harçlarının Karşılaştırılması” başlıklı doktora tez projesine ait örneklem alanlarından bir tanesi olarak seçilen Labraunda Su Kompleksi yapısına ait harç analizleri uzman Duygu Ergenç tarafından gerçekleştirilmiş ve henüz detaylı yayını yapılmamıştır.

2 Bahsi geçen fırın yapısı olasılıkla bir seramik fırınıdır ve mimarisi “ev tipi” bir kullanıma

lanımında ise olasılıkla atık su bağlantılı yeni bir hidrolik yapı olarak işlev kazanmıştır.

Labraunda geneline ilişkin çalışmalar kapsamında cam malzemelerin değerlendirilmesi yer yer yapılmışsa da,³ bu çalışmalar kutsal alan içinde dönemlere ayrılan bir cam tipolojisi geliştirmeye ya da, en azından, Labraunda camlarının genel özelliklerini ortaya koymaya yeterli değildir. Bu nedenle alanın en yoğun cam buluntu sahibi sektörlerinden olan Su Kompleksi cam buluntularına odaklanan bu çalışmamız bütüncül bir değerlendirmenin ilk basamağı olarak yorumlanmalıdır.

Yapı kompleksine ait 2013-2016 kazı sezonlarında elde edilen cam buluntulara ilişkin verilerin değerlendirildiği bu çalışma, Erken Roma İmparatorluk Dönemi camcılık geleneğinden Geç Roma-Erken Bizans'a kadar olan dönemlere ait cam buluntular değerlendirilecektir. Çalışma kapsamında ele alınan cam buluntular, form gelişimleri ve tarihlendirilme kriterleri belirtilerek tanıtılacaktır.

1. Erken Roma (MÖ 1. yüzyıl – MS 1. yüzyıl) Camcılık Geleneğinde Yapılmış Formlar

Labraunda Su Kompleksi'nde Erken Roma İmparatorluk Dönemine tarihlenen seramik kaplar, tüm seramik kaplar içerisinde en yoğun buluntu grubunu oluşturmaktadır. Öte yandan, cam buluntular için aynı durum söz konusu değildir. Bu döneme ait geleneğin ürünü olarak nitelendirilebilecek toplam sadece 29 cam eser kaydedilmiştir. Bu eserler içerisinde silindirik ya da prizmal gövdeli sürahiler⁴ (Lev. 1.1 – 1.6), konik ağızlı şişeler (Lev. 1.7) ve yuvarlatılmış dışa dönük ağızlı kaseler (Lev. 1.2,3,4) veya düz kesme ağızlı kaseler (Lev. 1.5) yer almaktadır. Bu vazo formlarının hepsi ait oldukları dönem için tipik sayılan örneklerdir.

Sürahi ve şişe formuna dahil bahsi geçen vazoların kullanımları Erken Roma İmparatorluk dönemi'nde başlasa da⁵ Roma İmparatorluğunun orta ve geç evrelerinde de az sayıda görülür. Prizmal gövdeli sürahilerin

ait olamayacak ölçüde büyüktür (Çakmaklı 2016, 22.).

3 Hellström 1965, 84-87; Blid 2009, 139-150; Blid 2016, 120-121.

4 Örneklerden biri, bir kulp parçası olarak kaydedilmiş olup, orijinalinde ait olduğu şişenin silindirik ya da prizmal olanlarından hangisi olduğunu belirlemek mümkün değildir. Öte yandan, sahip olduğu şerit biçimli kulp formu karakteristiktir. Jericho (İsrail) Hasmonean ve Herodian saray kazılarında ele geçen benzer bir kulp örneği için: Jackson-Tal 2013, 111., Lev.3.7:66

5 Olba'dan ele geçen ve MS 1. yüzyılın ortaları ve MS 2. yüzyılın sonlarına tarihlenen prizmal gövdeli şişe için: Erten 2015: 17-18.

Geç Roma İmparatorluk Çağı⁶, konik ağızlı şişelerin ise Orta Roma İmparatorluk Çağı örnekleri kaydedilmiştir. Mevcut çalışmalara bakıldığında Anadolu da diğer Roma eyaletlerinde olduğu gibi oldukça sık tespit edilmiş olan Prizmal / Silindirik gövdeli sürahiler Labraunda için bir yenilik olmasa da buluntu yoğunluğu beklenildiği şekilde değildir. Labraunda için kompleks dışından gelen bu tipin örnekleri daha önce yapılan kazılarda tespit edilmiş buluntular olup fragmanlar şeklinde ele geçmiş, buluntu yeri tam olarak bilinmeyen ve form detayları bulunmayan iki farklı kaba ait parçalarıdır⁷. Hellenistik dönemle birlikte önemini göreceli olarak kaybeden kutsal alanda Roma İmparatorluk Dönemi ile birlikte yeniden bir hareketlenme yaşandığından aslında bu en yaygın günlük kullanım kaplarının da daha fazla tespit edilmesi beklenir.

“Yuvarlatılmış Ağızlı Kaseler” ise MS 1. ve 3. yüzyıllar arasında görülen bir formdur. Vessberg bu formun; aynı karınlı gövde özelliğine sahip kesik ağızlı benzerleri ile birlikte Kıbrıs kökenli olduğunu; Kıbrısta spesifik bir atolye’den çıktığını ve dağılımının da buradan gerçekleştiğini savunmaktadır⁸. Kesik ağızlı kaselere göre daha nadir bir grubun temsilcisi olan bu kaplar Karia’da temel olarak Kaunos’dan bilinir⁹. Labraunda Su Kompleksinde ise 11 örnekle bilinen, nispeten yoğun bir grubu temsil eder. Yiv dekor bu tip kaselerde en sık rastlanılan dekorasyon özelliğidir. Labraunda örnekleri içerisinde de hem dekorasyonsuz (Lev. 1. 2,3) hem de yiv dekorasyonlu (Lev. 1. 4) eserler bulunmaktadır.

“Düz Kesme Ağızlı Kase” olarak tanımlanan ve Su Kompleksi’nde bir tek örnekle temsil edilen form MS 1. yüzyıl için tipik sayılan kaselerdendir. Bu kaseler, kesilmiş ağız kısmından sonra hafif daralıp sonra gövdenin tabana yakın kısmına kadar genişleyen ve tabana doğru tekrar daralan profile ile karakterize edilebilir. Formun kökeni olarak Kıbrıs ve

6 Dura Europos kazılarında 3. yüzyıla değin giden prizmal gövdeli eserler tespit edilmiştir (Clairmont 1963: 121); Yüksel Erimtan Koleksiyonu cam eserleri arasında bulunan prizmal gövdeli sürahi örneği, benzer örnekleri ışığında MS 2. ve 3. yüzyıla tarihlendirilirken (Lightfoot-Arslan 1997, 95, kat.no:11) Bodrum Su Altı Arkeoloji Müzesinde yine aynı dönem prizmal gövdeli sürahiler mevcuttur (Özet 1998, 111. kat. no: 71). Arykanda antik kenti cam buluntuları içerisinde ise yoğun miktarda MS 3-5. yüzyıllara tarihlenen prizmal gövdeli sürahi örnekleri yer almaktadır (Tek 2001, 82.).

7 Labraunda antik kentinden ele geçen fragmanlar ağız kenarı parçalarıdır. Korinth kazılarında ele geçen benzerlerine istinaden bunların prizmal gövdeli sürahilerin parçaları oldukları savunulmuş; tarihlendirme olarak MS 1 – 3. yüzyıl aralığı verilmiştir (Hellström 1965, 54. no:8-9, pl.40).

8 Vessberg 1956, 139. Lev.4.4, 9-12.

9 Çakmaklı 2012, 84.

Suriye-Filistin bölgeleri önerilmektedir¹⁰. İçki kabı olarak değerlendirilmiş olan bu eserler “Sofra Kapları” kategorisinde değerlendirilmesi uygun düşen formlardır. İsing bu tür kaselerin hem doğuda hem batıda MS 3 ve 4. yüzyıllarda kullanıldığına değinmektedir¹¹.

2. Orta Roma İmparatorluk Dönemi (MS 2. – 3. yüzyıl) Geleneğinde Yapılmış Formlar

Su kompleksi kazılarının en yoğun buluntu veren grupları Orta Roma İmparatorluk Dönemi olarak belirlenmiştir. Bu kategori altında dönemin camcılık geleneğini yansıtan eserlere ait tarihlendirmeye uygun ve form özellikleri gösteren toplam 6 örnek tespit edilmiştir.

Çeşitli sınıflar için kullanılan servis vazolarından olan sürahi ve/veya şişeler saptanan başlıca formlarıdır. Bu tipe ait iki boyun fragmanından biri uzun silindirik boyunlu bir şişeye (Lev. 2. 8) diğeri de hafif konik boyunlu, yiv dekorlu bir diğeri şişeye ait bulunmaktadır. (Lev. 2. 10) . Her iki form da halka dipli olmakla birlikte gövde biçimlerinin değişkenlik gösterdiği saptanmakta, oval ya da armut biçimli yapılmış olabilecekleri düşünülmektedir. Gövde biçimlerindeki değişkenliklere karşın bu eserler MS 2. yüzyılın sonlarından 4. yüzyıla kadar kullanımda kalmışlardır¹². Su Kompleksi kazısı buluntularına ait kontektler de bu tarihlendirmeyi destekler niteliktedir. Buradaki örnekler formun erken temsilcilerinden olmalıdır.

Bu kaplar günlük kullanıma yönelik olduklarından genellikle yerleşim yeri kazılarında ele geçmekte ve dolayısıyla Su Kompleksi buluntularında olduğu gibi kırık parçalar halinde tespit edilmektedirler. Dekorasyon özelliklerine bakıldığında ya hiç bir süslemeye sahip olmadıkları ya da sarmal iplikler gibi basit ve dönem için tipik süslemelerin tercih edildiği görülmektedir. Öte yandan, bu tür şişeler üzerinde yoğun olmamakla birlikte çökertme dekor da¹³ rastlanılan bir özelliktir¹⁴. Prof. Dr. Emel Erten tarafından yapılan çalışmada, genellikle bardaklarda karşılaşılan “çökertme/baskı” tipi dekorasyonun yalnızca bardaklarda değil aynı zamanda şişe ve vazo formlarında da yer aldığı ortaya konulmuştur¹⁵.

10 Stern 2001, 50.

11 Isings 1957, 113-114. form: 96.

12 Höpken – Çakmaklı 2015, 55.

13 “Çökertme/ baskı” tipi dekorasyoncu cam henüz sıcakken bir alet yardımıyla yüzeye bastırılarak çeşitli büyüklük ve şekilde girintiler oluşturularak elde edilmektedir.

14 Marmaris buluntusu örnek için: Çakmaklı 2012, Kat. No. 32; Özet 1998, 145, Kat. No. 99; Volo (Kıta Yunanistan) buluntusu örnek için: Weinberg 1962, 129-133. kat. No. 40.

15 Erten 2003, 97. Aslında pek çok farklı merkezde tespit edilen bu dekorasyon tipinin uygu-

Roma dünyasında genellikle mezar armağanı¹⁶ olarak karşımıza çıkan “Şamdan Biçimli Unguentariumlar” (Lev. 2.9) bahsi geçen döneme ait olmak üzere, Su Kompleksi kazılarında tek örnekle temsil edilmektedir. Pek çok alt formu ile tanınan¹⁷ bu grubun batı örnekleri MS 2. yüzyılın ikinci yarısından 3. yüzyılın ilk yarısına kadar olan döneme kesin olarak tarihlenir¹⁸. Doğu örnekleri de yaklaşık aynı dönemden ait bulunmaktadırlar¹⁹. Labraunda örnekleri²⁰ olasılıkla, Karia’da Stratonikeia ve Akdağ nekropolü, Idyma ve Kaunos merkezlerinden tanınan; Kıbrıs örnekleri dikkate alınarak oluşturulan Vessberg tipolojisinde “üçgen hatlı gövde” olarak tanımlanan tipin varyasyonlarından²¹.

3. Geç Roma İmparatorluk Dönemi (MS 3. – 4. yüzyıl) – Erken Bizans Dönemi (MS 5 – 7. yüzyıl) Camcılık Geleneğinde Yapılmış Formlar

Geç Roma İmparatorluk ve Erken Bizans camcılık geleneğini yansıtan buluntulara ait tarihlendirmeye uygun form özellikleri gösteren toplam 32 örnek Su Kompleksi kazılarında tespit edilmiştir. Bu kategori içerisinde çift kulplu sürahiler (amphoriskos), şişeler, kadehler, kaseler, bardaklar, kavanozlar ve kandil örnekleri yer almaktadır.

Bu döneme ait kaplarda en yoğun form çeşitliliği şişelerde görülmektedir. Adı geçen örnekleri hafif konik boyunlu ve iplik dekorlu şişe (Lev. 4.14), silindirik boyunlu ve iplik dekorlu şişe (Lev. 3.12), kısa boyunlu ve iplik dekorlu şişe (Lev. 3.11), silindirik boyunlu ve yiv dekorlu şişe (Lev.

landığı bardak formlarının Kilikia bölgesindeki yoğunluğu, baskı bezemeli bardakların kökeninin Kilikia olduğu düşüncesini doğurmaktadır (Stern 1984, 132-139).

16 Mezarlarda bulunan şamdan biçimli unguentariumların kullanım amaçları açısından parfüm kapları olarak nitelendirilse de bu tip unguentariumların MS 3. yüzyıl kontekstlerinden ilaç kabı olarak rastlandığı bilinmektedir (Taştömür 2015, 12-31).

17 Vessberg şamdan biçimli unguentariumları sekiz alt forma ayırarak değerlendirmiştir: Dışbükey formlu küresel hatlı gövde, üçgen hatlı gövde, disk biçimli gövde, çan biçimli gövde, armut biçimli gövde; silindirik formlu ve genellikle aşağı doğru daralan gövde, dört kenarlı ve girintili gövde ve son olarak da geniş ağızlı ve geniş ağız halkalı bodur unguentarium (Vessberg 1954, 163-165. fig.49-50).

18 Ulpia Trania (Romanya) bölgesi için: Clairmont 1963: Type F; Nea Anchialos için: Weinberg 1962, 130. plate 29, Lev.5; Kıbrıs- Cesnola Koleksiyonu için; Harden 1934, 147. plate VIII, f.d; Angera, Aquileia, Reggio Emilia, Bologna, Classe için: Tomasso 1990, 61. Tip. No.49.

19 Formu bir unguentarium formu değil bir şişe formu olarak değerlendiren R. E. Jackson-Tal, Ramat Rahel’in ait olduğu bölgede (İsrail merkezi) MS 1. yüzyılın ortasından MS 3. yüzyılın ilk çeyreğine kadar benzer örneklerin mezar kontekstlerinden ele geçtiğini belirtmektedir (Jackson-Tal 2016, 574.).

20 Çakmaklı 2012, 93-95.

21 Vessberg 1956, 163, 164.

4.22) olarak sıralamak olasıdır. Ayrıca, bu formların hepsinin birer örnek ile temsil edilmekte olduğu belirlenmektedir.

“Hafif Konik Boyunlu ve İplik Dekorlu Şişeler” MS 4. yüzyıl’dan²² 7. yüzyıla²³ kadar değişen örnekleri ile tanınmaktadır. Yuvarlatılmış ağız kenarı, uzun ve hafif konik ya da düz bir boyun, bu boyunun etrafına sarılmış cam iplikler, küresel, yarı küresel ya da armudi biçimli gövde bu form için tipik özellikler olarak tanımlanabilir. Dekorasyonda görülen ipliklerin rengi sıklıkla mavidir. Labraunda örneğinin benzerleri ile aynı yoğunlukta karşılaşılmasa da bilinen; kabın kendi renginde yapılan iplik dekorasyonuna bir örnektir. Yine özellikle Kilikia örneklerinde çökertme dekora da rastlanılmaktadır²⁴. Diğer şişe gruplarından olan “Silindir Boyunlu” ve “Kısa Boyunlu” şişe formu örnekleri de iplik dekorları ile dikkat çekmektedir. Tekil örneklerle temsil edilen bu üç grup eser de Su Kompleksi alanında yer alan fırın yapısından ele geçmekte ve kontekstli buluntular olarak MS 4. yüzyıl dolaylarına tarihlendirilmektedir.

“Silindirik Boyunlu, Yiv Dekorlu Şişe” olarak kaydedilen ve Labraunda genelinde tek bir örnekle temsil edilen şişe formun (Lev. 4.22) eskiçağ cam literatüründe bire bir benzer örneğine rastlanılamamıştır. Bununla birlikte, gövdesinde görülen ve camcılık aleti ile oluşturulmuş yatay-sarmal yiv dekorasyonunun yöntem benzerliği olan örnekler ile silindirik boyunlu şişe formuna dahil eserlerin pek çok örnekle temsil edildiğini söylemek mümkündür. Gaziantep’teki Medusa Cam Müzesinde “Boynu Silindirik Yivli Bardak” olarak tanımlanan küre ya da soğan biçimli gövdeli, silindirik boyunlu ve yuvarlatılmış ağızlı eser hem dekorasyon hem form açısından benzerdir. Bu tip kaplardan iki örnek Gaziantep, Düşük Baba tepesinde bulunmuştur ve 6. yüzyıla tarihlenmektedir²⁵. Bu eserlerin Labraunda’ya ticaret yolu ile geldiğini düşünmek yerinde olacaktır²⁶.

22 Barkóczy 1996, 89. Taf.XXIII:277.

23 Gençler-Güray 2009, 295. no. 3.3-4; Gorin-Rosen 2015: 1, fig.1.1

24 Höpken-Çakmaklı 2015, 51. no. 80.

25 Höpken-Çakmaklı 2015, 153. no. 345.

26 Labraunda Tetraconch binasında tespit edilen çok sayıda 5. yüzyıl seramik buluntusu Labraunda’nın kuzey Afrika’dan ve Anadolu’nun doğu merkezlerinden gelen ithal mallara sahip olduğunu ve bu ticaret merkezleri ile önemli ekonomik bağları bulunduğunu göstermiştir (Karlsson 2010a, 89-90.) Labraunda buluntuları arasında yer alan yoğun Geç Roma dönemi kırmızı astarlı ithal seramik kap incelendiğinde, Antiokhia kökenli buluntularla çok önemli paralelliklere sahip oldukları ortaya konmuş (Hellström 1965, 40-44.) ve bu döneme ait bir ticaret ilişkisi olasılığı belirmiştir. Geç Roma dönemi seramikleri açısından doğu merkezleri ile söz konusu olan bu ticaret bağı, aynı dönem cam eser ticareti için de geçerli olmalıdır.

Çapları yaklaşık 4 – 6 cm. arasında değişen dip parçaları ile temsil edilen bir başka grup sürahi formu ise olasılıkla “Tek Kulplu ve Dekorsuz Sürahi” lerin temsilcileridir (Lev. 4. 21). Pratik kullanımlı günlük kullanım vazoları olan bu eserler Karia’da tanınan fakat genelde çok yaygın olmayan bu gruptur²⁷. Gövdeye sonradan eklenen ve bir dekorasyon tarzı etkisi yaratan ilmek biçimli kulplarının, kap üzerinde eklendiği alan ile çeşitlilik gösterirler: bu kaplar “Ağız Üstü İlmekli” ya da “Ağızdan İlmekli” olarak değişkendir. Hayes ilk grubu, Vessberg’in Kıbrıs kaplarını dikkate alarak hazırladığı tipolojide “Tip A 1” sınıfına girdiğini de belirterek, MS 150 – 250 yılları arasına tarihlendirilmiştir²⁸. İkinci grup olasılıkla çok kısa bir süre sonra üretilmeye başlamıştır fakat her iki grup örnekleri de MS 4. yüzyıla kadar devam eder²⁹. Kompleks içerisinde bu grup yoğunluklu olarak üst teras buluntusu olarak kaydedilmiştir; buluntu yeri ve kontekstlerinden dolayı bu eserlerin MS 3-4. Yüzyıla tarihlenmesi uygun olacaktır.

“Yarı Küresel Gövdeli Kavanoz” formu (Lev. 4.13, 4.16) Su Kompleksi kazılarında Geç Roma Dönemi geleneğinde tespit edilen cam kaplar içerisinde, sekiz adet örnek ile en başat gruplardan birini oluşturmaktadır. Söz konusu örneklerin tamamı kompleksin üst terasından ve aynı kontekstten ele geçmiştir. Bu kaplarda boyuna doğru daralan dışa dönük, yuvarlatılmış ağız kenarları söz konusudur. Ağız kısımlarının dışa eğim ölçüleri değişkendir. Aynı şekilde, ağız kalınlık ölçüleri de farklılık arz eder. Dekorasyon tercihlerine bakıldığında, kesme yivlerle oluşturulmuş sade süslemeli örneklerin olduğu (Lev. 4.13) ya da süslemeden tamamen kaçınıldığı (Lev. 4. 16) fark edilmektedir³⁰. Bu form, esasen MS 2. yüzyıl itibarıyla görülmeye başlanmaktadır³¹. Ancak, Klaros’da olduğu gibi³² MS 3 ya da 4. yüzyıla tarihlendirilen örnekleri de mevcuttur³³. Labraunda örnekleri geliş yerleri ve tabakaları göz önüne alındığında Klaros örneği ile benzer bir tarihlendirmeye sahip olmalıdır.

27 Kaunos, Kabasakız ve Yatağan örnekleriyle bilinmektedir (Çakmaklı 2012, 201-202.).

28 Royal Ontario Müzesi örnekleri için: Hayes 1975, 131. no: 540.

29 Khirbat El Ni’ana örnekleri için: Rosen- Katsnelson 2007, 96. fig.10, çiz.8; Kıbrıs örnekleri için: Vessberg 1952, 127. PIV. Çiz. 4-8; Alessandro Palma di Cesnola Koleksiyonu için: Sternini 1998, 95. Kat.no.V79.

30 Labraunda örneklerindeki sade dekorasyona karşın formun benzer örneklerinde kimi zaman dikkat çekici süslemeler de mevcuttur. Örneğin Hojvang’da (Danimarka) MS 4. yüzyıl’a tarihlenen bir mezarda bulunan benzer örnekte gövdenin üst kısmını yatay kesme yivler süslerken alt kısımda applike edilmiş iki adet arslan başı mask yer almaktadır (Isings 1964, 60-61.).

31 Hayes 1975: s. 175, fig.10, No:404; Gürlor 2000: s.98, no.119; Vessberg 1956, fig.45, no.25.

32 Taştömür 2007, 99-100. Kat. No. 185-188.

33 Barag 1978, 33. Lev.15, No.70.

“Ayrıca eklenmiş kaideli” olarak tanımlanan form (Lev. 4. 19), komplekse ait Geç Roma kase formlarının sonuncusudur³⁴. Bu form, Labraunda Su Kompleksi kazılarında “Açma 2” olarak tanımlanan alandan gelen fakat farklı kontekstlerden ele geçen iki örnek ile temsil edilmektedir³⁵. Buluntuların her ikisi de, MS 3. yüzyıl itibariyle kullanıma giren fırına ait tabakalardan ele geçmiştir. Roma camcılığında bu gruba ait benzer örnekler MS 3. ve 4. yüzyıllara tarihlenen derin kaselerdir³⁶.

Su Kompleksi yapısında tespit edilen ve Geç Roma İmparatorluk Dönemi’ne tarihlenen “Konik Gövdeli Bardak/Şişe”³⁷ (Lev. 4.15) ve “Halka Kaideli Bardak/Kadeh” (Lev. 4. 17) formları iki farklı eser grubunu oluşturmaktadır. Halka Kaideli Bardak/Kadeh” formu MS 4. Yüzyılın popüler formlarındandır³⁸. Su Kompleksi kazılarını yanısıra Labraunda’da halka kaideli bardak örneklerinin yine Batı Kilise buluntuları arasında da tespit edilmiş olması, bu tipin kentteki kullanımını doğrulamaktadır³⁹.

Kadehler Roma İmparatorluğunun ikiye bölünmesinden sonra; MS 5. yüzyıl itibariyle ortaya çıkan⁴⁰ ve en popüler dönemini MS 6-7. yüzyıllarda yaşayan bir formdur ve Labraunda Su Kompleksi yapısında temsil edilen bir başka gruptur. (Lev. 4.18) Kadehlerin kullanım amaçları çeşitlilik göstermekte, günümüz şarap kadehleri ile olan biçimsel benzerlikleriyle “içki kabı” olarak ya da yapıldıkları cam malzemenin sağladığı saydamlıkla özellikle dini mekanlarda aydınlatma amaçlı olarak kullanılmaktadırlar. Labraunda su kompleksi kadeh buluntuları kendi içinde bir tipolojiye gitmeye imkan verecek sayısal çoğunlukta ve uygun büyüklükte parçalardan oluşmamaktadır. Anadolu’nun kadeh bazında en fazla buluntu veren kentlerinden olan Sardes’de, A. von Saldern bu kadehler için çubuk şekillerine göre, ayak

34 Isings 1957, for.131. s.160; Vessberg 1956: fig.45, no.34. Hayes 1975, 175. fig.10, No:404; Gürler 2000, 98. no.119.

35 Zeugma örnekleri MS 3. yüzyıl tabakalarından sıklıkla bilinmektedir (Grossman 2013, 226-227. Fig 20).

36 Klaros için Taştemür 2007, 40. kat.no. 58; Nea Paphos için Rowe 2004 134, Lev.129. 7,10,11.

37 Bir dip parçası olarak tespit edilen ve “Konik Gövdeli Bardak/Şişe” olarak tanımladığımız form geliş konteksti göz önünde bulundurularak “Geç Roma İmparatorluk Dönemi Formları” kategorisinde değerlendirilmiştir. Bu tip “masa kapları” Labraunda’da MS 4. -5. yüzyıl için önerilen yerel üretim cam kaplarının örneklerinden olmalıdır.

38 Isings tipolojisinde “Form 109c” olarak tanımladığı “Halka Kaideli Bardak/Kadeh” formunun MS 4. yüzyıl ortasına tarihlenen Mayen mezarından; geç 4. yüzyıl – erken 5. yüzyıla tarihlenen Steinfort mezarlığından, MS 4-5. yüzyıla tarihlenen Flavion mezarlığından geldiğini belirtmektedir (Isings 1957: 138-139).

39 Blid 2009, 139-150. Lev.10.1-9.

40 Gençler-Güray 2009b, 109.

formlarına göre, çubuk ve ayaklar eşleştirilerek oluşturulan tiplere göre bir kategorizasyona gitmiştir⁴¹. Z. Çakmakçı ise yine önceliği kadeh formunu tanımlayan ayağa vererek bir tipoloji çalışması gerçekleştirmiş; ana kadeh tiplerini “içi boş saplı” ve “içi dolu saplı” başlıkları altında incelemiştir⁴². Sadece üç örnekle temsil edilen Labraunda Su Kompleksi kadehlerinin tamamı içi dolu saplı gruba dahildir.

“Kandiller” Su Kompleksi kazılarında gelen ve Geç Roma dönemine tarihlenen son gruptur. Esasen pişmiş toprak ya da metal gibi başka materyallerden yapıldıklarında oldukça köklü bir geleneğe sahip olan kandillerin, “cam” malzemeden yapılmaya başlaması göreceli olarak oldukça yeni sayılır. MS 2. ve 3. yüzyıllara tarihlenen bazı cam kandil fragmanları tespit edilmiş olmakla birlikte, MS 4. yüzyıl sonları ve hatta 5. yüzyıl bu eserlerin üretimlerinin ana başlangıç tarihi olarak kabul edilmelidir⁴³. Cam kandiller çok farklı formlarda ve form çeşitliliğine paralel olarak çok farklı kullanım özellikleriyle bilinmektedir. Öte yandan şu ana kadar Su Kompleksi yapısından sadece “Konveks Dipli Kandil” olarak tanımlanan bir tek tipe ait üç farklı cam kandil fragmanı tespit edilmiştir (Lev. 4.20). “Konveks Dipli Kandiller” kulplu kandil grubuna ait bir alt tiptir⁴⁴. Özellikle kilise mekanlarının aydınlatılmasında kullanıldığı bilinmekte olan bu form, Labraunda’da Batı Kilise örnekleri ile de tanınmaktadır⁴⁵. Burada bahsi geçen Su Kompleksi buluntuları için, geliş kontektlerine istinaden ve paralel örnekler dikkate alınarak⁴⁶ MS 5.- 7. yüzyıl tarih aralığı önerilmektedir.

Cam Üretimiyle İlişkili Parçalar

Labraunda Su Kompleksi kazılarında henüz arkeometrik çalışmalar tamamlanmamış olmakla birlikte ilk gözlemler neticesinde cam üretimi ile bağlantılı olması gerektiği belirlenen iki adet cam külçe parçası ve bir adet cam damlası tespit edilmiştir⁴⁷.

41 Von Saldern 1980, 53-60. pl.12, pl.24.

42 Çakmakçı 2009, 49-66.

43 Antonaras 2006, 23.

44 Gençler – Güray 2009’a, 295-297.

45 Batı Kilise kesme bezeme dekorasyona ve yazıta sahip diğer kandil örnekleri ile de bilinmektedir (Blid 2016, 120-121.) Kompleks içerisinde üst teras buluntusu olarak kaydedilen konveks dipli kandil örnekleri buraya, yapının atık malzemelerde doldurulma işlemi sırasında, hemen güneyde bulunan Batı Kiliseden gelmiş olabilir.

46 Elaiussa Sebaste örnekleri için: Gençler-Güray 2009b, 117. Kat. No. 348-367.

47 Labraunda cam kaplarının arkeometrik incelemelerini Dr. Nadine Schibille (French Nati-

Değerlendirme

Su Kompleksi cam buluntularının geneline mukayeseli olarak bakıldığında ilk dikkati çeken Geç Roma İmparatorluk Dönemi camlarındaki buluntu yoğunluğudur. Yukarıda da değinildiği gibi, bu yoğunluk seramik malzemeler üzerine yapılan çalışmalarda tam tersi yönde gözlemlenmiş; yapının ilk inşaa tarihine paralel olarak Erken Roma dönemi seramik buluntularının baskınlığı belirlenmiştir. Öte yandan, Labraunda'nın Geç Roma dönemi itibariyle kendi lokal ihtiyacını kendi karşılayan bir cam üretim merkezi olma durumu kuvvetle muhtemeldir. Zira, Labraunda bu dönemde oldukça işlek bir dini merkez konumuna yeniden yükselmiştir ve ziyaretçi sayıları artmıştır⁴⁸. Ziyaretçilerin özellikle kültüsel amaçlı taleplerini karşılayacak bir mekanizmanın yaratılması kaçınılmaz hale gelmiş olmalıdır. Her ne kadar bir fırın buluntusu henüz tespit edilememiş olsa da, Labraunda camları üzerine yapılan çalışmalar ve değerlendirmeler cam üretiminin varlığını oldukça muhtemel kılan kimi sonuçları vermektedir⁴⁹. Hem Labraunda'daki Batı Kiliseden ele geçen cam külçe buluntuları⁵⁰ hem de Labraunda Su Kompleksi'nde tespit edilen külçe ve damla buluntuları yine üretime ışık tutacak buluntular olarak kaydedilmektedir.

Labraunda Su Kompleksi'nde ele geçen mevcut cam buluntularda sadece serbest üfleme tekniğinin kullanıldığı tespit edilmektedir. Bununla birlikte, hem erken dönem çalışmalarına hem de Su Kompleksine paralel yürütülen Labraunda cam çalışmalarının bütününe bakıldığında kalıba döküm ya da kalıba üfleme tekniğinden mozaik ve millefiori tekniğine kadar geniş bir yelpazede yapım tekniğinin Labraunda'da var olduğunu söylemek mümkündür. Doğal çoğunluğunu Geç Roma dönemi eserle-

onal Center for Scientific Research – IRAMAT) yürütmektedir. Kendisine verdiği kıymetli bilgiler dolayısıyla teşekkür ederim.

48 MS 350-390 tarihleri arasına tarihlendirilen arkeolojik malzemelerin kısıtlılığı, Labraunda'nın MS 4. Yüzyıl ortalarında bir süre için eski kullanım yoğunluğunu kaybettiğini göstermiştir. Bununla birlikte, Pagan tapınımının yerini Hristiyanlığın aldığı görülmektedir. Güney ve Doğu Propylonlarının arasına, MS 400 dolaylarında yapılan kilise (Doğu Kilisesi) ve buluntuları, Labraunda'nın bu dönemde yeniden hareketlendiğini göstermektedir. Bu buluntular içerisinde adak eşyası oldukları tahmin edilen 200'ü aşkın cam buluntu da vardır (Blid 2010, 87); MS 4. Yüzyıl başlarına tarihlenen ve "Tetraconch" olarak adlandırılan dört apsizli hamam binası Roma mimarlığının çarpıcı örneklerindedir. Bu yapının Mylasa'da yaşayan Roma valisinin ya da piskoposun villasına ait olabileceği düşünülmektedir (Karlsson 2010b, 29). Labraunda'daki yapıların Geç Roma İmparatorluk Döneminde değişikliklere uğradığı; yeni yapıların yanı sıra eski yapılara çok sayıda eklemelerin yapıldığı anlaşılmaktadır (Blid 2010, 91).

49 Blid 2009, 139.

50 Blid 2016, 120. Fig124.

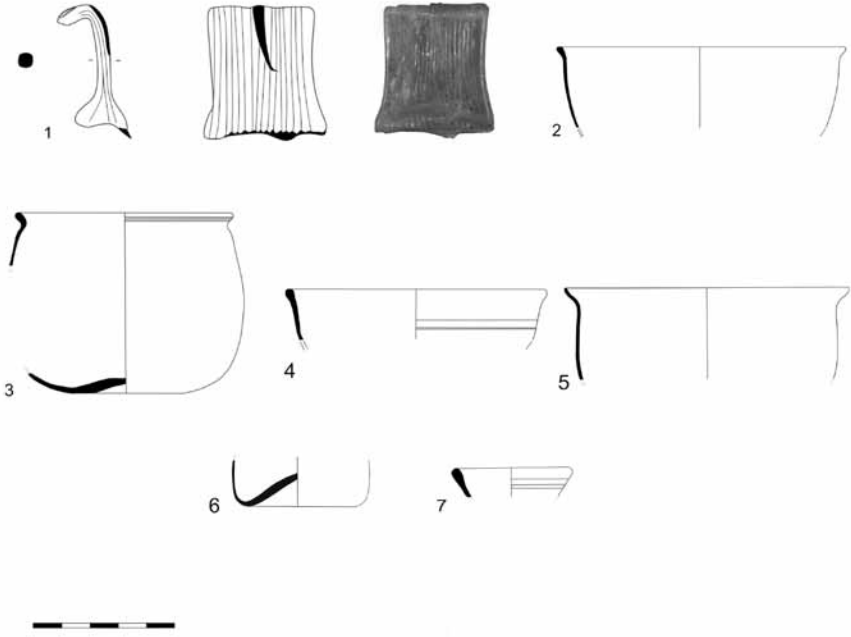
rinin oluşturduğu Kompleks buluntularında daha çok günlük kullanıma yönelik kap formları tespit edilmiştir ve olasılıkla bu formlar nispeten kolay, hızlı ve sanatsal ağırlığı pek olmayan Serbest Üfleme tekniği ile yapılmış⁵¹; yerel üretim eserleri olarak buluntular arasında yerini almıştır.

Lüks ya da yarı lüks kap gruplarına ait örneklerin tespit edilmediği Su Kompleksi cam eserleri genel olarak süslemesiz örneklerden oluşmaktadır. Fakat yine de az miktarda da olsa dekorasyona sahip örnekler süsleme teknikleri bakımından çeşitlilik arz etmektedir: Camcılık aletleri kullanılarak yapılan sarmal yivler, kesme tekniği uygulanan insize çizgiler, aplike edilen iplikler gibi. Bahsi geçen bu dekorasyon teknikleri serbest üflemenin kullanıldığı eserlerde en yaygın karşılaşılan uygulamalardır. Dolayısıyla yapım tekniği açısından tercih edilmiş olan sadelik, dekorasyon açısından da söz konusudur.

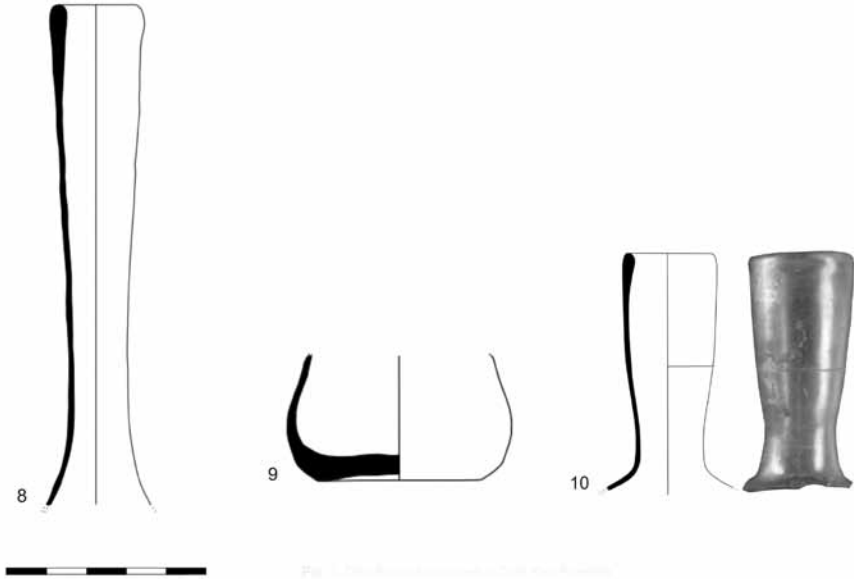
Cam eserlerin kökenlerini açıklama olasılığı doğuran verilerden bir tanesi de kuşkusuz renk dağılımlarıdır. Komplekse ait cam kapların geneli değerlendirildiğinde doğal renklerin hakim olduğu gözlemlenmekte ve renk yelpazesini yeşil, sarı, mavi, turkuaz ve saydam renklerinin ve bu renklere ait farklı tonların oluşturduğu fark edilmektedir. En yoğun grup uçuk yeşil ve turkuaz renkleridir.

Sonuç olarak, Su Kompleksi kazılarında 2013-2016 kazı sezonlarında gerçekleştirilen çalışmalar neticesinde elde edilen cam buluntularının ön arkeolojik analizleri, bizlere söz konusu alanda kullanım gören cam kapların tipolojisini genel hatları itibariyle ortaya koyabilecek niteliktedir. Roma Dönemi ile tüm Roma eyaletlerinde yaşanan cam teknolojilerindeki gelişmeler Labraunda'da da kendini göstermektedir. Günlük kullanım ihtiyacına dönük yapılmış olan formlardaki baskınlık, cam kap üretiminin henüz tam olarak kanıtlanamadığı Labraunda'da bu ihtimali kuvvetlendirmiş; yerel bir üretimin varlığını özellikle Geç Roma dönemi için güçlü bir varsayım haline getirmiştir. Labraunda Kutsal Alanı içerisindeki diğer sektörler için cam çalışmalarının tamamlanması, arkeometrik analizlerin sonuçlandırılması ve tüm eserlerin birarada değerlendirileceği bir tipolojik çalışmanın gerçekleştirilmesi ile daha net sonuçlar ortaya konulabilecektir.

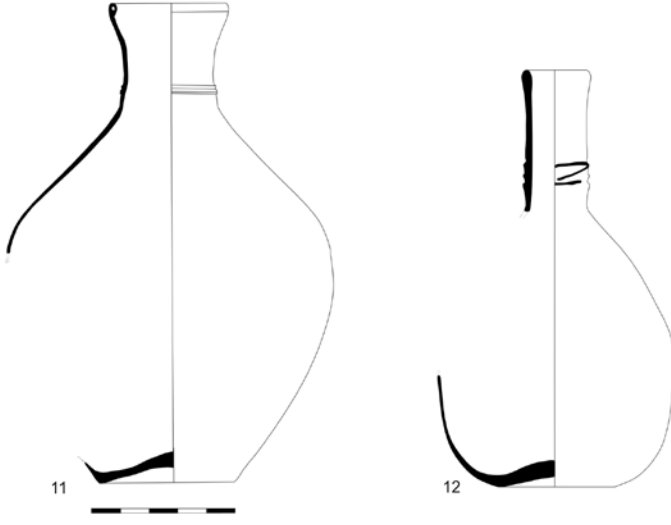
51 Roma döneminde cam sadece aristokratlar veya zengin insanların kullandıkları bir malzeme olmaktan çıkıp serbest üfleme tekniği ile birlikte halkın her kesiminden insanın kullandığı bir madde haline gelmiştir (Taştemür 2017, 85.).

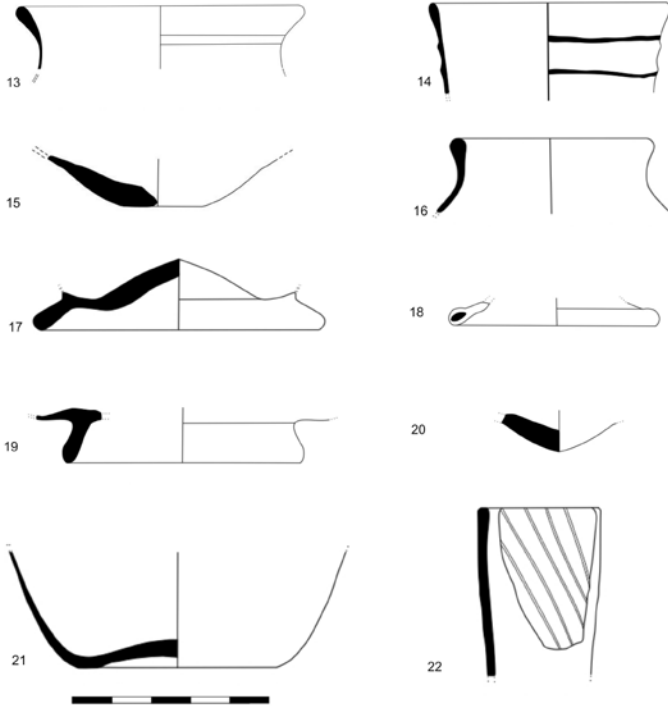
Levha 1: Erken Roma Dönemi Kap Formları.

Levha 2: Orta Roma İmparatorluk Çağı Kap Formları.

Levha 3: Geç Roma İmparatorluk Çağı – Erken Bizans Dönemi Şişeleri.

Levha 4: Geç Roma İmparatorluk Çağı – Erken Bizans Dönemi Kap Formları.

Kaynakça

Antonoras 2008

Antonoras, A. Ch., "Glass Lamps of the Roman and Early Christian Periods. Evidence from the Thessalloniki Area", *Lychnological Acts 2: Trade and Local Production of Lamps from the Prehistory until the Middle Age*, Cluj Napoca, 23-30.

Barag 1978

Barag, D., "Hanita Tomb XIV A Tomb of Third and Early Fourth C.E", *Atigot*, English Series 13, 10-33.

Barkóczy 1996

Barkóczy, L., *Antike Gläser*, L'Erma di Bretschneider, Roma.

Blid 2009

Blid, J., "Late Antique Glass in Sacred Context: A hagiaσμα at Carian Labraunda", *Late Antique / Early Byzantine Glass in the Eastern Mediterranean* (ed. Ergün Laflı), İzmir, 139-150.

Blid 2010

Blid, J., "Roma ve Bizans Dönemi'nde Labraunda / Roman and Byzantine Labraunda", *Mylasa Labraunda – Milas Çomakdağ*, Güney Ege Bölgesinde Arkeoloji ve Kırsal Mimari, Milli Reasürans Sanat Galerisi, 2010, 81-93.

Blid 2016

Blid, J., *Labraunda 4: Remains of Late Antiquity*, Swedish Research Institute in Istanbul, Stockholm.

Clairmont 1963

Clairmont, C. W., *The Excavation at Dura Europos, Final Report 4,5. The Glass Vessels*, NewHaven.

Çakmakçı 2009

Çakmakçı, Z., "A Typological Approach to Glass Goblet Production from Late Antiquity to the Middle Ages in the Light of Recent Finds", *Late Antique / Early Byzantine Glass in the Eastern Mediterranean* (ed. Ergün Laflı), İzmir, 49-66.

Çakmaklı 2012

Çakmaklı, Ö. D., *Karia Bölgesi Roma Dönemi Cam Kap Tipolojisi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi (Danışman: Doç. Dr. Zeynep Çizmeli Ögün), Ankara, 2012.

Çakmaklı 2016

Çakmaklı, Ö. D., "Labraunda'nın Yeni Bilmecesi: Su Kompleksi Kazıları

– 2013-2015 Kazı Sezonu Değerlendirmesi”, Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, Vol. 5., No:3, Eylül 2016, 15-25.

Erten 2003

Erten, E., “Glass Finds from Olba Survey-2001”, OLBA VII , Mersin, 2003, 145-154.

Erten 2015

Erten, E., “Olba Kült Alanlarından Cam Buluntular”, Selevcia Ad Calycadnm, Sayı V, 2015, 11-31.

Gençler Güray 2009a

Gençler Güray, Ç., “Early Byzantine Glass Finds from Elaiussa Sebaste”, ANNALES du 18e Congrès, Thessalloniki 2009, 292- 299.

Gençler Güray 2009b

Gençler Güray, Ç., Elaiussa Sebaste Antik Yerleşimi Cam Buluntuları, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi (Tez Danışmanı: Prof. Dr. C. Özgünel) Ankara, 2009.

Gorin-Rosen 2015

Gorin-Rosen, Y., “The Glass finds from Horbat Zefat ‘Adı (East)”, Hadashot Arkheologiyot Excavations and Surveys in Israel 127, 2015, 1-11.

Grossmann 2013

Grossmann, R.A., “Glass in Aylward”, W. ed., Excavations at Zeugma conducted by Oxford University, The Packard Humanities Institute, Los Altos, California, 218-258.

Gürler 2000

Gürler, B., Tire Müzesi Cam Eserleri, Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.

Stern 1984

Stern, E.M., “Antikes Glass in der Südtürkei”, Glastechnische Berichte 57, 132-139.

Harden 1934

Harden, D.B., “The Glass of Greeks and Romans”, Greece and Rome, Vol.3, No.9, 1934, s.140-149.

Hayes 1975

Hayes, J.W., “Roman and pre-Roman Glass in the Royal Ontario Museum”, Royal Ontario Museum, Toronto, 1975.

Höpken, Çakmaklı 2015

Höpken, C., Çakmaklı Ö. D., Fragile Splendour, Glass in the Medusa

collection in Gaziantep / Narin Pırılı, Gaziantep Medusa Müzesi Cam Koleksiyonu (ed. E. Winter / F. Bulgan), Bonn.

Hellström 1965

Hellström, P., "Labraunda: Swedish Excavations and Researches." Vol II. Part 1. Finds. Pottery of Classical and later date, Terracotta, Lamps and Glass, Lund

Isings 1957

Isings, C., Roman Glass from Dated Finds, Groningen/Djokarto

Isings 1964

Isings C., "A Fourth Century Glass Jar with Applied Masks", Journal of Glass Studies, No:9, 59-64.

Karlsson 2010a

Karlsson, L., "Labraunda 2009: A Preliminary Report on The Sweedish Excavations with contributions by Jesper Blid and Olivier Henry", Opuscula, No: 3, 61-103, 2010.

Karlsson 2010b

Karlsson, L., "Labraunda: Göğün Hava Tanrısı'na Adanan Kutsal Alan / Labraunda: The Sanctuary of the Weather God of Heaven", Mylasa Labraunda – Milas Çomakdağ, Güney Ege Bölgesinde Arkeoloji ve Kırsal Mimari, Milli Reasürans Sanat Galerisi, 2010, 10-63.

Ruth, Jackson 2013

Ruth E., Jackson-Tal., "The Glass Finds from the Hasmonean and Herodian Palaces at Jericho", Hasmonean and Herodian Palaces at Jericho: Final Reports of the 1973-1987 Excavations, Volume V: The Finds from Jericho and Cypros, Jerusalem 2013,100-129.

Ruth, Jackson

Ruth E., Jackson-Tal., 2016"Glass Finds", Ramat Rahel III: Final Publication of Yohanan Aharoni's Excavations (1954, 1959-1962), Monograph Series 35, Tel Aviv University, Sonia and Marco Nadler Institute of Archaeology, Tel Aviv. 567-587.

Rowe 2004

Rowe, A. H., Reconsedering Late Roman Cyprus: Using New Material from Nea Paphos to Review Current Artefact Typologies, Department of Classical Archaeology, Universty of Sidney (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sidney,2004.

Rosen, Katsnelson 2007

Rosen Y., Katsnelson, N., "Local Glass Production in the Late Roman-Early Byzantine Periods in Light of the Glass Finds from Khirbat El-Ni'Ana", Atiqot, Vol.57, Jerusalem, 2007, s.73-153.

Taştemür 2007

Taştemür E., “Klaros Cam Eserleri”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Işık Şahin), Ankara, 2007.

Taştemür 2015

Taştemür, E., “Eski Çağ’da Tıp’da Cam Kullanımına İlişkin Gözlem ve Kanıtlar”, *Seleucia ad Calycadnum*, Sayı:5, İstanbul, 2015, s. 12-31.

Taştemür 2017

Taştemür, E., “Arkeolojik Veriler Işığında Camın Tarihsel Süreci”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 7, Sayı 13, Ocak 2017, s. 67-91.

Tek 2001

Tek, A. T., “Prismatic Glass Bottles with Greek Inscriptions from Arykanda in Lykia”, *Annales du 15 Congres*, New York, 2001, s. 82-87.

Tomasso 1990

Tomasso, G., “Contentori in Vetro di Unguenti e Sostanze Aromatiche Dell’Italia Romana (Isec. A.C-III sec. D.C.)”, *Ampullae Vitreae*, Giorgio Bretschneider Editore, Roma.

Stern 2001

Stern, E.M., *Römisches, Byzantinisches und Frühmittelalterliches Glas: 10 v. Chr. – 700 n. Chr.: Sammlung Ernesto Wolf*, Stuttgart

Sternini 1998

Sternini, M., “La Collezione di Antichità di Alessandro Palma di Cesnola”, *Biblioteca Archaeologica*. Collana diretta da Giuliano Volpe. 6, Bari.

Vessberg 1952

Vessberg, O., “Roman Glass in Cyprus”, *Opuscula Athenesia*, 7, s.109-161.

Weinberg 1962

Weinberg, G.D., “Evidence for Glass Manufacture in Ancient Thessaly”, *American Journal of Archaeology*, 66, 1962, s.129-133.

Seleucia | Sayı VII | Nisan - Mayıs 2017

Olympos Kazılarında Bulunan Aydınlatma Gereçleri B. Yelda Olcay Uçkan - Muradiye Öztaşkın	11	Erken Hıristiyan Literatüründe Yahudiler ve Anti- Semitizm Ulaş Töre Sivrioğlu	235
Arkeolojik Kazılar Işığında Olba Tiyatrosu: Ön Sonnular Emel Erten - Deniz Kaplan	29	Zeus Labraundos Kutsal Alanı Su Kompleksi Kazıları Cam Buluntuları Ömür Dünya Çakmaklı	279
Olba Manastırı Kuzey Kilisesi'nden (<i>Diakonikon</i>) Bizans Dönemi <i>Opus Sectile</i> Taban Döşemesi Murat Özyıldırım - Yavuz Yeğin	47	Tripolis'teki 6 No.lu Kaya Mezarı Sabri Arıcı - Aytekin Erdoğan	297
Olba'da Bulunan Sikkeler Işığında Kentin Erken Yerleşim Tarihi Tuna Akçay	69	Seyitömer Höyük Hellenistik Dönem Balık Tabakları Figen Çevirici Coşkun	325
Olba Tiyatro Kazısı Cam Kadeh Buluntuları Emel Erten - Emine Akkuş Koçak	89	Aşağı Salat Höyüğü'nden Cam At Rhytonu S. Yücel Şenyurt - Emel Erten - İlkay Aklan	345
Olba Kazısı'nda Ele Geçen Hellenistik Dönem'e Ait Bir Sepet Kulplu Amphora Parçası Erkan Alkaç	113	Kuva-yi Milliye Müzesi'nden Bir Grup Gümüş Venedik Sikkesi Ceren Ünal	363
Sikke Buluntuları Bağlamında Olba'da II. Constantius Dönemi Emel Erten	129	Direkli Mağarası Epi-paleolitik Dönem Yaşamsal Alan Düzenlemeleri Üzerine Bir Değerlendirme Cevdet Merih Ereğ	377
Klazomenai Karantina Adası Kuzey Yamacı Kazılarında Ele Geçen Oturan Çıplak Genç Kız Figürinleri Aslıhan Özbay	147	Orta Aras Havzası'nda Bir Orta Tunç Çağı Kalesi: Çalığıneç Ayhan Yardımcıel - Emine Gizlenci	397
Karabel Asarcık'taki Sion Manastırı Mezar Odası ve Bizans Lahitleri Bülent İşler	161	Olba Akropolisi Kuzey Kule Kazısından Ele Geçen Karbonize Ahşap Malzemenin Anatomik Analizi Barbaros Yaman - Ali Akın Akyol - Emel Erten	411
Mimari Plastik Veriler Işığında Erken Bizans Döneminde Side'de Sütunlu Caddelerin Onarımı Şener Yıldırım	187	Olba Kazısı Tiyatro Seramik Buluntuları Arkeometrik Çalışmaları Ali Akın Akyol - Safiye Aydın	421
Karantina Adası Kuzey Yamacı Kazıları Stratigrafik Değerlendirmesi ve Hellenistik Dönem Pişmiş Toprak Figürinler Fikret Özbay - Aslıhan Özbay	207	Kitap Tanıtımı Ömer Özyiğit'e Armağan Emel Erten	439
Erken Hıristiyanlık Döneminde Zephyrion/ Zephyrium Murat Özyıldırım - Muzaffer Yılmaz	225	Kudüs: Bir Şehrin Biyografisi Murat Özyıldırım	447

ISSN 2148-4120

9 772148 412007